

Inleiding

Job is één van de bijbelse gestalten die tot op vandaag voortleven in woorden en uitdrukkingen in onze taal. Volgens Van Dale's Groot Woordenboek zijn het er een tiental, al moet ik toegeven dat ik één editie achterloop bij de laatste uitgave.

Woorden als 'jobstijding' en 'jobsgeduld' zijn, ook al worden ze misschien niet veel gebruikt, nog wel bekend, al zal wellicht niet iedereen weten dat het aan de Bijbel ontleende woorden zijn.

Het boek Job staat in het derde deel van het Eerste Testament, dat van de Geschriften. Dat is het deel van TeNaCh – de hebreeuwse Bijbel – wat het laatste zijn definitieve vorm heeft gekregen. Die boeken zijn pas vrij laat opgenomen in de bijbel zoals wij die kennen. Rabbijnen hebben zeker tot in de eerste eeuw na Christus gesproken over de inhoud van dit deel van de hebreeuwse Bijbel en ze hebben de vraag gesteld of boeken als Hooglied en Prediker wel een plaats moest hebben in TeNaCh. De plaats van het boek Job in de Bijbel is nooit ter discussie gesteld.

In het boek Job wordt het verhaal verteld van iemand die volstrekt onschuldig en rechtvaardig toch de vreselijkste dingen overkomt. In het woordenboek wordt Job beschreven als de deugdzame, door God zwaarbeproefde man.

Alles raakt hij kwijt: zijn bezit, zijn vee, zijn kinderen, zijn gezondheid. Het enige wat hij behoudt is zijn leven, maar je moet niet vragen wat voor bestaan dat nog is. Vrienden komen hem opzoeken in zijn ellende. Als zij bij Job komen kunnen ze niet anders dan zwijgen – wat kun je anders bij zoveel pijn en lijden? Het is Job zelf die het zwijgen doorbreekt. Zijn woorden zijn een felle klacht: "Waarom ben ik geboren, Wat voor zin heeft mijn leven?" Dan reageren de vrienden en er ontstaan lange gesprekken. Ze brengen Job tot een scherp protest en nieuwe vragen "Waarom overkomt mij dit, Waaraan heb ik dit verdiend, waaraan ben ik schuldig?"

Het hart van het boek is dit gevecht, dat in geweldige poëzie verteld wordt. Het thema is van alle tijden, maar het is wel geschreven op een bepaald moment en die tijd tekent het verhaal. Daar hoort ook een denkwereld bij, die door de vrienden van Job wordt verwoord, waarin het goede door God wordt beloond en het kwaad gestraft. Maar voor Job hebben de overgeleverde waarden hun kracht verloren.

In de lezing ontmoeten wij Job op het moment dat zijn vrienden (opnieuw) zwijgen. Het is nu God zelf die met, maar vooral tegen Job spreekt. Nu zal ook Job zwijgen en zien hoe het afloopt...

Overweging

Eén van de eerste dingen die je opvallen in de epiloog van het boek Job is dat de aanklager is verdwenen. De figuur die in de proloog van het boek met God in gesprek is over Job en die de macht krijgt om Job in ellende te storten, speelt aan het einde van het boek geen enkel rol meer. Zijn rol is kennelijk uitgespeeld, maar je zou toch willen weten waar hij gebleven is en wat er van hem geworden is. Satan is kennelijk stilzwijgend vertrokken of geeft hij zich gewonnen, omdat hij ziet hoe het gaat aflopen?

Ook de vrienden van Job verlaten het toneel. Zij krijgen het oordeel mee dat ze niet goed over God hebben gesproken. Met hen lijdt de orthodoxie schipbreuk, zou je kunnen zeggen. Het robuuste, doorgewinterde geloof van een bepaald soort orthodoxie wordt aan de kant geschoven. De orthodoxie die wel de worsteling om geloof en redding kent, maar nooit vragen stelt aan God, wordt aan de kant gezet. De vrienden van Job zagen zijn ellende als een straf van God. Job moest wel gezondigd hebben en schuldig zijn en nu kreeg hij wat hij verdiende. God handelt niet zonder reden, zeggen zij. Het kan zwaar en moeilijk zijn om je lot te aanvaarden en te dragen, maar dat komt niet door God. De vrienden van Job verdedigen de grootheid, rechtvaardigheid en vooral het gelijk van God. Zij hebben het nakijken en als Job het niet voor hen op neemt en niet voor hen in staat zullen ze (eenvoudig) verdwijnen.

Ook de atheïst wordt een spiegel voorgehouden. De mensen die zeggen “als dit van God komt, als God zo is en doet, dan kan en wil ik dat niet meer meemaken”. Zij nemen soms luidruchtig afscheid van kerk en geloof. Ze schrijven misschien uit heimwee of rancune nog eens een aardig boek, maar verder houden zij het voor gezien. Zij gaan het gevecht met zichzelf en met God niet aan. De boeken die zij schrijven gaan vaak over hun moeders. Het geloof – vooral het strakke, dwingende en stijle geloof van vaders – kun je achter je laten, van moeders kun je je nooit losmaken, hoeveel afstand je ook neemt en misschien ook niet van hun geloof – dat vaak iets heeft van een diepe en oprechte vroomheid.

Het is dat diepe geloof dat ook Job kenmerkt. In al zijn ellende zegt hij: “De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de naam van de Heer zij geprezen”. Adembenemend vind ik dat, als je dit op zo’n moment kunt zeggen. En ik vraag me af of ik de kracht en de moed zou hebben dan het geloof te behouden.

Is het misschien omdat hij dit kan zeggen dat Job de oudste papieren heeft als beschermheilige van de muziek, vooral van de kerkmusici, componisten, musici en zangers? Ondanks alles blijft Job overeind, ook al zit hij op grond en is hij onherkenbaar voor zijn vrienden.

”Al het goede aanvaarden we van God, zouden we dan het kwade niet aanvaarden”, zegt Job.

Maar dan begint het pas. Het is niet het laatste, maar het eerste wat hij zegt. En wat volgt is een worsteling, en gevecht. Niet zozeer met zichzelf, maar met zijn vrienden en vooral een strijd met God. Dat Job zich neerlegt bij wat hem overkomt, zich schikt in zijn lot, zijn lijden geduldig draagt, is wel het laatste wat hij doet. Job kent geen moment berusting en aanvaarding in een lange weg. Het is de weg van heftig protest en fel verzet.

Job spreekt geen onvertogen, geen verkeerd woord over God, zegt de verteller op voorhand.

Of dat zo blijft – in alles wat Job daarna nog zal zeggen – is natuurlijk een vraag.

Job krijgt aan het einde van het boek eindelijk en alsnog gelijk. En hoe.

Hij heeft niet alleen – anders dan zijn vrienden – goed gesproken over God, hij krijgt ook zijn verloren bezit tweevoudig vergoed. Niet zijn kinderen: er is wel nieuwe toekomst en nieuw leven voor Job, maar niet als vervanging en vergoeding van wie hij verloren heeft.

Voor veel mensen is dit happy end van het boek een teleurstelling. Het verhaal was mooier geweest zonder deze afloop, zeggen zij. Liep het altijd maar zo goed af. Meestal is dat niet zo en zo verliest het verhaal op het laatst eigenlijk z’n kracht.

Met Job die zwijgt en buigt voor God en zich op die manier verzoent met zijn lot heeft het verhaal z’n einde bereikt. Meer dat dit is niet nodig: Job vindt God, die hij zo gezocht heeft. Misschien is het ook niet meer dan de erkenning van Job dat hij niet op kan tegen God. Hij heeft gedaan, geroepen en gevraagd wat hij kon, maar God antwoordt met het geweld van een storm. Hij raast en dondert over Job heen en die geeft zich gewonnen, zonder God te verliezen.

Waarom dan nog dit overdadige herstel?

Ik denk dat het slot van boek vooral nodig is om nog iets over God te zeggen. Uiteindelijk is er herstel door God. Het is ook mogelijk om te vertalen: omkeer.

Je mag dat ook zien als een schuldbekentenis van God. Is het niet een voorschrift in de Tora dat wie iets van iemand gestolen heeft dat dubbel moet terugbetalen? In die zin houdt God zich aan zijn eigen woord. God neemt de verantwoordelijkheid op zich voor alles wat er met Job is gebeurd.

God bekeert zich. Hij laat Job niet langer aan zijn lot over.

Morgen zal in veel kerken het verhaal van de doop van Jezus gelezen worden. Ook dat verhaal laat zich lezen als de beweging, de omkeer van God naar mensen toe. Hij deelt ons lot, gaat met ons mee in het water van de doop, gaat met ons mee in de diepte van de dood en voor ons uit, door de dood heen naar een nieuw begin van leven. De Levende gaat met ons een weg door het donker naar het licht.

We zeggen het met aarzeling, verwondering en vreugde: er is omkeer bij God. Hij keert zich naar ons toe, op dat wij ons keren tot en leven met en door Hem.

Wij zeggen en zingen met Job door alles heen: de naam van de Heer zij geprezen.